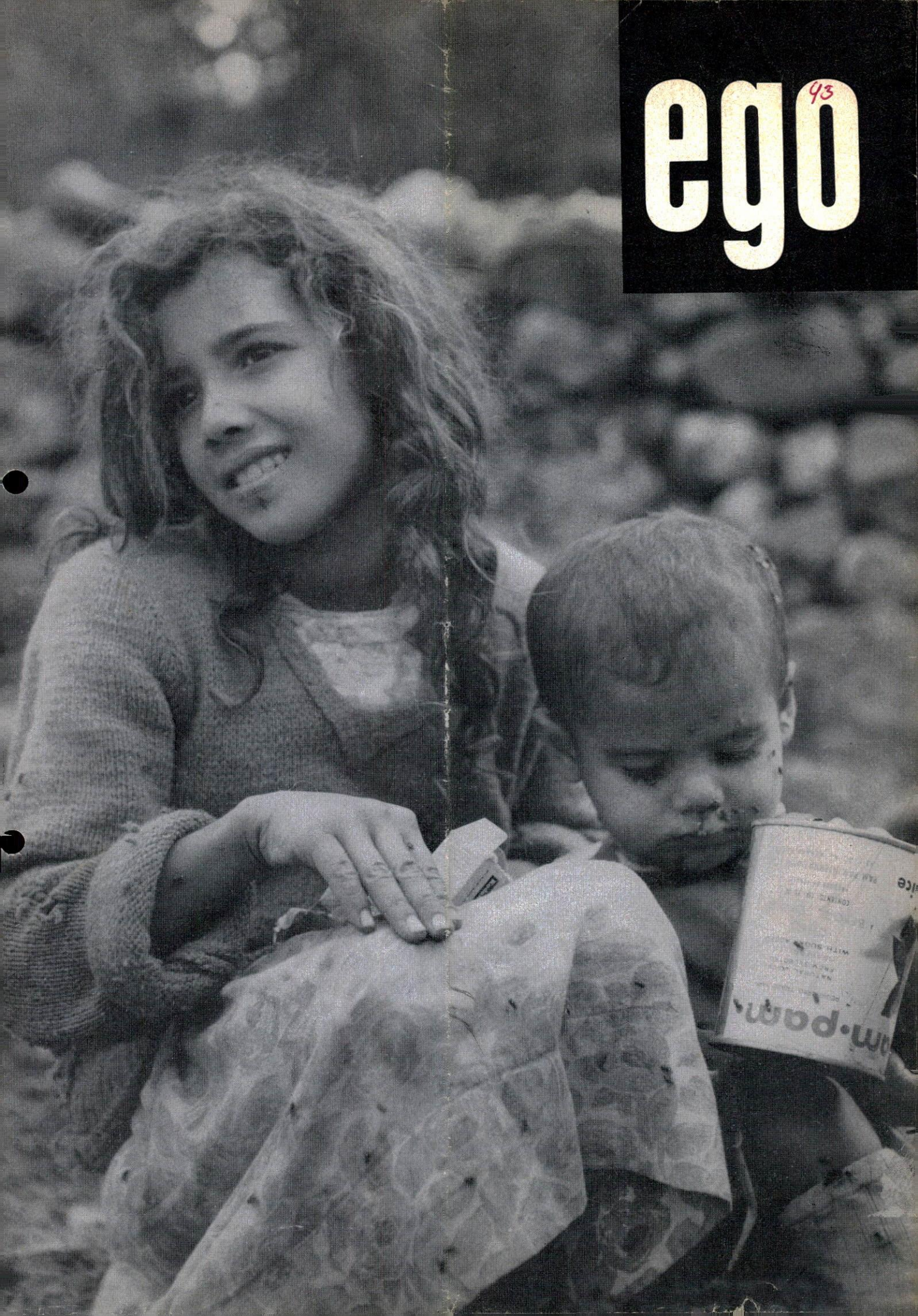

ego⁴³

Religieus

In het vorige nummer van Ego heb ik geschreven over de ongodsdienstigheid van het moderne humanisme. Ik eindigde toen met de zin: 'Betekent dat alles nu dat de humanist gespeend is van iedere religieuze ervaring? O, neen, dat niet! Maar daarover in het volgende nummer van Ego.' Ik moet nu dus trachten duidelijk te maken wat het woord religieus voor humanisten kan betekenen.

Ik maak dus onderscheid tussen godsdienstigheid en religiositeit. Niet alle religieuze mensen zijn godsdienstig en omgekeerd durf ik wel beweren dat waarschijnlijk lang niet alle mensen, die zichzelf godsdienstig noemen werkelijk religieus zijn.

Wat te verstaan onder religieuze ervaring?

Het is in de eerste plaats de ervaring, het gevoel, opgenomen te zijn in een ons omvattende totaliteit. Deze ervaring is iets anders dan het verstandelijk vaststellen dat de wereld groter en omvattender is dan ikzelf en dat ik een deel ben van die wereld. Dat zal ook de niet-religieuze mens wel erkennen. Om een vergelijking te treffen (die natuurlijk mank gaat): Als Jan vaststelt dat Piet een moeder heeft, dan behoeft dat niet meer te zijn dan een verstandelijk vaststellen van feiten. Heel wat anders is het als Piet zegt en weet: ik heb een moeder. Deze laatste uitspraak opent een wereld van betrekkingen en emoties. In de religieuze ervaring gaat het nu juist om de beleving van het deel-hebben, van het opgenomen-zijn.

Een tweede element van deze ervaring is dat het zijnde en het zijn wordt ervaren als mysterie. Ook hier moet weer verschil worden gemaakt tussen beseft en ervaring. Ook de niet-religieuze mens beseft dat mens en wereld nog niet of onvoldoende door ons worden gekend en dus mysterie zijn. Maar in de religieuze mens wekt deze mysterie-ervaring diepgaande emoties. Om weer een vergelijking te wagen: het beluisteren van bepaalde muziek kan een ontroering in ons wekken die veel verder gaat dan een analyse van de muzikale en technische kwaliteiten van de compositie rechtvaardigt; het is alsof uit diepste gronden zekerheden tot ons komen die nimmer door het verstand zullen kunnen worden bevestigd.

Het is in zekere mate ook de lokroep van het onbekende, de innerlijke, onweerstaanbare drang om uit te stijgen boven wat ik ben en wat ik ken, de onthechting van al het bekende in de aanraking, met wat nimmer benoemd of gekend zal worden.

Misschien is dat de kern van iedere religieuze ervaring: Het is alsof we aangeraakt worden door het ongekende, het onbenoembare.

Deze religieuze ervaring kan de mens voeren tot een diep geluk, tot momenten van verwondering en vreugde, tot een werkelijk gevoel van harmonie, van eenheid, met al wat is. Maar er is ook de andere kant van deze ervaring. De ontgoocheling van de momenten dat de vereniging van het eigene en het ongekende niet realiseerbaar is, dat de religieuze mens in het gevoel van tekortkoming en schuld op zichzelf wordt teruggeworpen en zich in eenzame angst geplaatst ziet voor een hopeloos niets. De religieuze ervaring kent, overdrachtelijk begrepen, zijn 'hemel' en zijn 'hel'.

Een laatste element van de religieuze ervaring is het gevoel van verbondenheid met de ander die met mij in één situatie van hoop en verwachting, van ontgoocheling en wanhoop staat, het zich opgenomen-weten bij de ander, zoals de ander bij mij is opgenomen, samen in één mysterieuze lotsgemeenschap die onontkoombaar is. Het menselijk antwoord op deze situatie heet de liefde.

De religieuze ervaringen waarvan hier sprake is wellen op uit de mens, ze zijn en blijven ook gericht op de mens. Het gaat om een menselijke, een aardse religie.

Ik beweer niet dat alle humanisten deze ervaringen kennen maar het is wel zo dat dit 'religieuze' humanisme ook in het Humanistisch Verbond een belangrijke plaats inneemt.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 43 — november 1965
3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coomherthuis, Hoofdstraat 84, Drie-
bergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Jan Brouwer
N. Haasbroek
W. Jesse
Henk J. Meier
B. Vuysje
T. Weerheym
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te
Driebergen.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat

*Haar lach heeft iets droevigs. Haar
broertje kijkt nog bedremmeld in het
lege blik. Gulzig heeft hij het
restantje vruchtensap opgeslorpt.
Vieze vliegen zoemen om hun hoofd-
jes. Zij bemerken het niet eens die
twee, zo vervuld waren ze van dit
heerlijk toetje. Tom Weerheym ont-
moette dit span op zijn reis door
Arabië.*

Charles Aznavour, een van de allergrootsten

'J'étais le plus grand des grands fantasistes, faisant un succès si fort que les gens m'acclamaient debout...'

'Ik was de grootste artiest van allemaal, ik had zoveel succes dat de mensen me staande ovaties brachten...'

Een kleine zanger in een glanzend blauw, goed gesneden, pak zingt hoe hij zich vroeger de toekomst droomde: Charles Aznavour. Zijn toekomstdroom is uitgekomen, hij heeft nu enorm veel succes, hij behoort bij de grootsten van het chanson.

Zijn leven! Op 22 mei 1924 werd de kleine Charles Aznavourian geboren, het gezin (vader, moeder en Aïda) bestond nu uit vier leden. De familie Aznavourian, Armeens van origine, woonde toen al enige jaren in Parijs. Vader Mischa had een klein restaurant in de Rue de la Huchette, quartier Latin. Zijn klanten bestaan voornamelijk uit vluchtelingen uit Midden-Europa.

De kleine Charles groeit op te midden van de volksliederen die er voortdurend gezongen worden. Hij wil zelf later ook artiest worden. Op driejarige leeftijd beklimt hij voor het eerst het toneel en draagt op een Armeense avond gedichten voor. Toen al had hij succes.

Toneellessen

In 1933 neemt hij toneellessen en treedt op bij een klein gezelschap. Hij trekt door het land. Hij legt zich voornamelijk toe op imitaties van Chaplin. Al spoedig krijgt hij werk in de grotere Parijse theaters: figurantenrolletjes voornamelijk.

Zijn eerste film is *La guerre des gosses*. Hij zingt dan nog niet. De familie Aznavourian maakt moeilijke oorlogsjaren door. Charles blijft toneellessen volgen, speelt behoorlijke rollen en maakt tournees door het land.

In 1942 schrijft hij zijn eerste chanson 'Il y a des hiboux dans le beffroi' en 'Père Noël est swing...!'

De oorlogsjaren zijn moeilijk, vader Aznavourian verbergt mensen voor de Gestapo, er heerst armoede. Charles vecht in die jaren tegen de honger en voor het succes. De honger was na 1945 geen vijand meer; bleef het succes. Edith Piaf ontdekt het duo Aznavour-Roche. Zij ziet direct Aznavours grote talent. Ze introduceert ze in de theaters, in de clubs, neemt ze mee op tournee.

Groot succes

In 1950 schrijft Charles Aznavour het eerste chanson dat, naar zijn zeggen, 'het beluisteren waard is,' 'Je hais les dimanches' heet het. Piaf wil het niet, Juliette Gréco maakt er een groot succes van. Aznavour legt zich nu toe op het schrijven van chansons. Eddie Constantine en Gilbert Bécaud ('Viens', 'Donne-moi', 'Je veux te dire adieu', nog altijd bekend) maken er gebruik van.

In 1952 probeert hij het weer zelf: hij

zingt onder meer in de club Crazy Horse. Hij is echter te weinig persoonlijk op het toneel, imiteert te veel. Daarbij schrok men van zijn hese stem: de recensenten hadden geen goed woord voor hem over. 'Hij maakt goede chansons, maar laat hij ze in godsnaam niet zelf zingen.' Dat was de algemene mening.

Hij zet echter toch door, wil echter geen chansons meer zingen die anderen al op het repertoire hebben. En tijdens een tournee in Noord-Afrika komt het succes, ovaties van het publiek, welwillende kritieken. Na dertien jaar begint Aznavour licht te zien. En in 1954 is Bruno Coquatrix, directeur van het Mekka van het Chanson, L'Olympia, eindelijk bereid Aznavour zijn kans te geven. Maar het publiek stribbelt nog altijd wat tegen: men is 'mooie' stemmen gewend, gladde chansons. En nu komt zo'n onooglijk klein mannetje met één stemband op het toneel zijn liedjes uitschreeuwen!

'Tophit'

De platenmaatschappijen weigeren en bloc zijn chansons op te nemen. Eindelijk vindt muziekuitgever Raoul Breton de firma Ducretet-Thomson bereid de eerste platen te maken. (Nu werkt Aznavour uitsluitend voor het label Barclay.) Wat verder gebeurde, is in grote trekken bekend: Aznavour werd de 'tophit' van het Franse chanson, en is dit nu al zo'n zeven jaar. Alle tegenstanders zijn zo langzaam aan op hun vooroordeelen teruggekomen: de hese stem is door velen nagevolgd.

Aznavours veelzijdigheid blijkt o.m. uit zijn films: hij toont zich een goed acteur in 'Passage du Rhin' (waarin hij ook het prachtige chanson zingt 'L'amour et la guerre', 'pourquoi donc irais-je encore à la guerre, après ce que j'ai vue, avec ce que je sais...'), in 'La tête contre les murs' en vooral ook in zijn favoriete film, van Truffaut 'Tirez sur le pianiste'. Maar film blijft voor Aznavour op de tweede plaats komen: 'Ik ben chansonnier, en dan pas acteur. Muziek is in mijn leven het belangrijkste.'

De man van wie vroeger niemand het aandurfde een plaat te maken, heeft nu een indrukwekkend aantal platen op zijn naam staan. Hoogtepunten: *Sa jeunesse*, *Parce que*, *Sur ma vie*. Après l'amour, *Vivre avec toi*, *Je veux te dire adieu*, *Si je n'avais plus*, *Pour faire un jam*, *Sur la table*, *Gosse de Paris*, *Tu étais trop jolie* (alle bij Ducretet-Thomson/Pathé).

Liefdesliedjes

Een van zijn eerste platen bij Barclay was de voltrefter *Tu t'laisses aller*, waarin hij op navrante wijze bezingt hoe de onverschilligheid van zijn vrouw het geluk weet kapot te maken. Hij blijft liefdesliedjes zingen, natuurlijk, maar

de thema's worden toch gevarieerder. Er zijn ook *Je m'voyais déjà*, *Comme des étrangers* (ook over de vervreemding tussen geliefden), *Les comédiens*, *Tu n'as plus*, *Je t'attends*, *Formidable*, *A ma fille* (een vader tot zijn toekomstige schoonzoon, die hem zijn dochter zal afnemen), *Quand j'en aurai assez*.

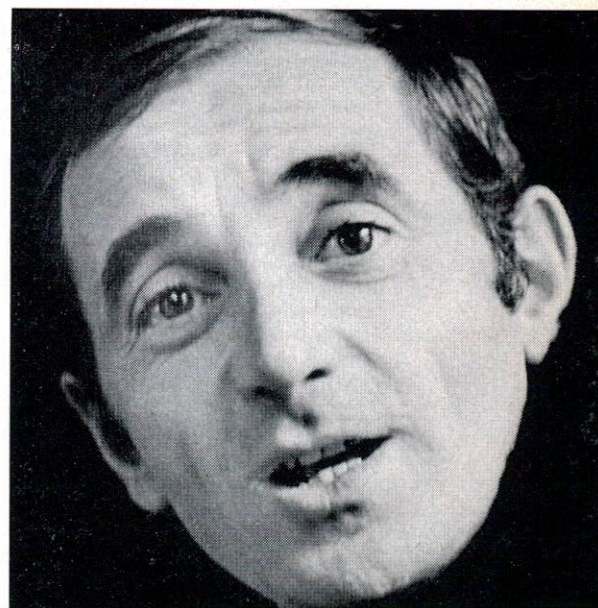
En zo rolt de ene treffer na de andere zijn pen uit. Aznavour wijst elke overeenkomst tussen zijn chansons en zijn privé-leven ('Daarmee heeft niemand iets te maken') van de hand. Toch neemt de liefde, vaak het enige motief van zijn chansons, een grote plaats in zijn leven in. Twee maal is hij getrouwd geweest en hij heeft twee kinderen (vijftien en achttien jaar). Op zoek naar een derde huwelijkspartner heeft hij ook vele kortstondige en langere verhoudingen gehad: 'Als ik weer trouw, moet het voor altijd zijn. Ik zoek goed.'

Ontroerend

Het ontroerendst zijn volgens mij de chansons waarin hij de verwijdering, de teleurstellingen van een huwelijk bezingt, als in *Tu t'laisses aller* en *Comme des étrangers*.

Bij de beste, recente, langspeelplaten die Barclay onlangs uitbracht van Charles Aznavour, behoort, meen ik, LP BARCLAY 80241, met o.a. *Que c'est triste Venise*, *Tu t'amuses*, *Le temps*, *Quand j'en aurai assez*. Sterk aanbevolen ook 70681 medium, met o.a. *Hier encore*, *A ma fille* en 70704 medium, met o.a. *Avec en Il* te suffisait que je t'aime. Op de nieuwste lp, Charles Aznavour 65 (BARCLAY 80255), staan chansons als *Le toréador*, *Je te réchaufferai*, *Les filles d'aujourd'hui* en *C'est fini*. Voor Aznavour-fans juweeltjes!

HANNEKE MEERUM TERWOOT

Ipcress File

Toen de James-Bond rage in Engeland zijn hoogtepunt bereikte, kwam auteur John le Carré (pseudoniem van ex-pilootmatriekdienstman David Cornwell met *The spy who came in from the cold* — een literaire sensatie.

Immers, op het hoogtepunt van de triomfen van Ian Fleming en OSS-117-creator Jean Bruce (beiden overleden) verwachtte men vrijwel alles: imitaties,

verfilmingen, modegrillen, enzo-voorts..., die ook alle kwamen. Maar men verwachtte niet dat de man die zou aantonen dat Fleming een ondermaats derderangs-auteur was, in zijn genre ook nog succes zou hebben met die poging.

Ofschoon Le Carré's eerste romans (*Call for the dead* & *A Murder of Quality* deels dezelfde uitgangspunten hadden en zelfs dezelfde figuren (geheimdienstman George Smiley) bevatten, was het met *The Spy*... dat Le Carré bracht.

ral maakte dat ruimschoots weer goed. Bovendien was Deighton aan een revanche toe. Le Carré was als eerste met zijn roman verschenen, maar nu zowel *Spy* als *Ipcress* verfilmd werden, zorgde James-Bondfilm producer Harry Saltzman (*Dr. No From Russia with Love* en *Goldfinger* ervoor, dat zijn Ipcressfilm met Michael Caine in de hoofdrol eerder op de markt was dan de *Spy*-verfilming met Richard Burton

Tegenpool

In *Ipcress File* zien we Deightons naamloze geheimdienstman (hier Harry Palmer geheten) in de figuur van Michael Caine als tegenpool van de heldhaftige en altijd charmante James Bond. Palmer draagt een bril, is brutaal tegen zijn meerderen, maar vriendelijk tegen zijn tegenstanders, heeft zoals iedere jongen van zijn leeftijd (hij is nauwelijks dertig en ongetrouwd) de nodige avontuurtjes — hetgeen overigens niet betekent dat de vrouwtjes (zoals bij Bond) als gebraden kippen komen aanvliegen.

Nee, Palmer moet er — zoals voor alles — moeite voor doen. Zijn overgang van de ene dienst naar de andere interesseert hem maar matig; wat hem wel interesseert: of hij daardoor meer zal gaan verdienen. In deze alleszins reële en acceptabele atmosfeer ontrolt zich een schijnbaar irreëel komplot, waarin Palmer — zonder het eerst zelf te weten — verzeild raakt. Maar daarover niets, want de film (en zeker het boek vertellen dat veel beter en aanzienlijker spannender dan wij hier kunnen doe.

Der letzte Mann

In onze zich stormachtig ontwikkelende maatschappij is de film al vaak dood verklaard. Toen de geluidsfilm zijn intrede deed, heette het dat de filmkunst

Over de spionagefilm hebben we het al eens eerder gehad (Ego, aug. '65). Dat was naar aanleiding van Georges Lautners verrukkelijke parodie LES BARBOUZES.

Ditmaal aandacht voor de meer serieuze kant van dit genre. Dat betekent niet, dat we de James-Bond films aan de orde stellen; die zijn — hoe serieus bedoeld ook — al parodie genoeg in zich zelf.

IPCRESS FILE (Dossier Ipcress — streng geheim) is gebaseerd op een boek, dat meer aanspraak op originaliteit, artistiekheid en authenticiteit kan maken dan het hele oeuvre van de heer Fleming. Bovendien heeft de auteur, Len Deighton, nog meer pijlen op zijn boog: hij is een erkend expert op gastronomisch gebied en verzorgt in Engeland een aantal kookrubrieken in landelijke dagbladen. Hij heeft zelfs een kookboek uitgegeven dat qua uitvoering (cover-illustraties e.d.) past in zijn serie spionageboeken.

FILMBESPREKING

wereldfaam veroverde. Zijn aangekondigde vierde roman, *The looking glass war*, was kwalitatief zeker niet minder, maar miste iets van de verrassende spanning die *The Spy* tot leven had ge-

Eersteling

Datzelfde lot trof de eersteling van Len Deighton, *The Ipcress File*, want het boek kwam even ná *Spy* op de markt. Toch had Deighton in *Ipcress* de realiteit van de geheime diensten in Engeland zo dicht benaderd, dat de 'Daily Sketch' onder meer schreef: 'De authenticiteit van het boek is zo sterk, dat M.I.5 (Military Intelligence afdeling 5 zich zal afvragen waar Deighton zijn materiaal vandaan heeft...'

Hoewel gehandicapt door de schaduw die Le Carré's succes over *Ipcress* wierp, produceerde Deighton na een uitstekende ontvangst van zijn eersteling snel nog twee andere: *Horse under water* en *Funeral in Berlin*. *Horse* was een teruggang, maar *Fune-*

Links en geheel onder:

Ipcress; routine rapporten en reële liefde.

Rechts midden:

De huurkazerne. Dof bestaan temidden van miljoenen.

dood was, toen de televisie kwam, was de film volgens velen ten dode opgeschreven; maar steeds weer is gebleken dat film zich naast toneel, televisie en andere schijnbaar concurrerende media heeft weten te handhaven.

Toen de geluidsfilm kwam (omstreeks 1927), heeft de filmkunst daar inderdaad een tijd onder geleden: eindeloze dialogen schenen het mooiste te zijn wat filmproducers en -regisseurs konden bedenken.

De komst van de televisie heeft op film een omgekeerd effect gehad: terwijl de grote theaters nog steeds moeten woekeren met hun uitgaven en budgetteringen, komen de kleinere theaters die de zogenaamde 'betere films' brengen, de *Arthouses*, steeds meer naar voren.

Typerend voorbeeld hiervan is het Amsterdamse reprisetheater *Cinétol*, dat op bijzonder grondige en verzorgde wijze oude maar actuele films weer in roulatie brengt. Niet zo maar een greep, maar een verantwoorde keuze, waarbij *Cinétol*-directeur Koppies een stroming (Franse films anno '65 of Duitse film anno 1920) of zelfs een regisseur (Ingmar Bergman is een typerend voorbeeld daarvan) in zijn hoogtepunten brengt; soms ook in zijn dieptepunten — om het publiek de contrastwerking te laten zien.

Aan één van deze films uit de serie 'Duitse film van de jaren '20' willen we even aandacht besteden: Murnau's *Der Letzte Mann*.

Emil Jannings is hotelportier in het Berlijn van de 'Roaring Twenties' — een Berlijn dat niet onderdeel voor New York of Londen. Maar dat alles gaat aan de hotelportier voorbij — letterlijk en figuurlijk. Want onder het vernis van bandeloze rijkdom leven de armen in krotten en sloppen. Ook de hotelportier! Hij heeft een baantje zoals ieder ander, zou men denken. Niet beter of minder dan de kolensjouwer, de schoenpoetser

of de krantenverkoper. Maar in Berlijn, in Duitsland steekt hij met kop en schouders uit boven de rest van zijn lotgenoten, want... hij heeft een uniform. In dat uniform wandelt de oude heer met zijn Franz-Josefbaard statig naar huis. In de huurkazerne is hij de lieveling van de oudere vrouwen. Als men hem groet, saluëert hij plechtig en verlevendigt daardoor het grauwe bestaan van alle dag.

Als op een dag echter blijkt dat een

er een imaginaire waardigheid aan. In zijn analyse van de *Schutzstaffeln* in Duitsland, *The SS, Alibi of a Nation*, schrijft Gerald Reitlinger daarover nog (zonder Murnau's 'Letzte Mann' te kennen):

'De Duitse beampte, de burger-autoriteit, heeft geen overgeleverd gevoel van waardigheid dat hij ontleent aan zijn zwarte jas en zijn wit boordje. Integendeel, tussen de schitterende petten en de glanzende laarzen voelt hij zich

ander zijn plaats in heeft genomen, stort zijn wereld ineen. Voor de bruiloft van zijn dochter (de volgende dag) steelt hij nog eenmaal het uniform en niemand ontdekt het. Hij is nog steeds de geüniformeerde 'keizer' van de huurkazerne. Maar de volgende dag valt hij door de mand. De bevolking van de huurkazerne — beroofd van de illusie van het uniform — kijkt hem met de nek aan en doodongelukkig stort de oude man ineen.

Voor het romantiek lievende publiek toch een (later toegevoegd) happy ending: een miljonair laat hem zijn vermogen na en de portier laat zich in 'zijn eigen hotel' vorstelijk bedienen.

Valse schijn

Als we dit artificiële slot even vergeten, tekent regisseur Friedrich Wilhelm Murnau hier vlijmscherp een aspect van de samenleving in Duitsland. Niet alleen het Duitsland van de jaren '20, maar ook dat van vandaag. Want: de liefde tot Het uniform maakt voor die Duitsers een hele hoop andere dingen goed. Ze spiegelen zich aan de valse schijn en ontlennen

uitgesproken naakt... Veel Duitse bureaucraten gaven toe aan de vreugden van het zwarte uniform en de zilveren SS-runen en realiseerden zich niet dat ze in de positie kwamen van de Arabier die brood en zout met zijn vijand heeft gegeten: vanaf dat moment konden zij nergens meer tegen protesteren wat in verband stond met de initialen SS...

Loze glans

Wat dat betreft liep Murnau met zijn 'Letzte Mann' tien jaar voor; want in 1934 was de SS in een positie om waar te maken wat de oude hotelportier miste: de 'eer' van het uniform, een valse eer, omdat hij nergens op berustte. En wat er onder dát uniform wéér tien jaar later is gebeurd, weet zo langzamerhand wel iedereen.

En Murnau's fenomeen blijft niet beperkt tot Duitsland. De waardering voor een uniform moet niet worden ontleend aan de loze glans van het ding, maar aan datgeen waarvoor het een symbool is; anders kunnen we ook wel salueren voor een etalageruit waarachter een generaalsuniform op een modepop staat uitgestald.

HENK J. MEIER

Een jaar humanistische geestelijke verzorging

In het vorige nummer van Ego hebben we geschreven over de praktische problemen die zich voordoen na één jaar humanistische geestelijke verzorging in de Nederlandse strijdkrachten. Dit keer willen we een aantal meer principiële zaken behandelen. Het blijkt nl. dat er nog steeds, allerlei misverstanden t.a.v. het humanisme en de humanistische geestelijke verzorging bestaan; een duidelijke uiteenzetting zal, hoop ik, enige opheldering verschaffen.

Vaak worden ons vragen gesteld als: hoe denken humanisten in politiek opzicht, hoe denken ze over het koningshuis, hoe denken ze over bewapening, enz.?

Reeds de vraagstelling getuigt van een onjuist inzicht in het humanisme, het is nl. helemaal niet zo dat alle humanisten over dit soort vraagstukken dezelfde mening hebben. Binnen het christendom vindt men fervente voorstanders van bewapening en overtuigde pacifisten, veel christenen zijn monarchistisch ingesteld, maar men vindt er ook republikeinse gezinden.

Geen groot verschil

Waarom zou dit anders zijn binnen de kring van humanisten?

Een levensovertuiging spreekt zich uit over mens, leven en dood en heeft als regel daarnaast opvattingen over de verhoudingen van de mensen onderling. Deze opvattingen zijn samen te vatten in begrippen als vrijheid, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, trouw. Globaal gezien bestaat er tussen de westerse levensovertuigingen geen groot verschil van mening over de waarde van deze begrippen en ze zijn dan ook de grondwaarden geworden voor het menselijk handelen en dus ook voor de politiek.

In het algemeen hebben de politieke partijen zich geconstitueerd op de grondslag van deze waarden, een afwijking daarvan wordt ogenblikkelijk als een levensvreemd element in het politieke denken aanvoeld. Daarop berust de politieke verwerping van fascisme en communisme. Zolang de leiders van de politieke partijen zich bepalen tot het geven van principiële, theoretische beschouwingen over de politieke grondwaarden bestaat er, meen ik, in een land als Nederland weinig verschil van mening.

Maar in de politiek gaat het in wezen om een andere zaak, nl. om de vraag hoe een maatschappelijk bestel kan worden verwezenlijkt met zijn duizenderlei problemen: welvaartsvermeerdering, welvaartverdeling, lastenverdeling, de staatsburgerlijke rechten en plichten, de internationale verhoudingen, de orde en de veiligheid, opvoeding en onderwijs, openbare voorzieningen, enz., enz.

En om de vraag hoe de inrichting van dat maatschappelijk bestel op de grondslagen van de vrijheid, de verdraagzaam-

heid en de rechtvaardigheid dient te geschieden.

En daarover kan men bij alle godsdienste of humanistische eensgezindheid nog hemelsbreed van mening verschillen.

Vandaar dat noch alle christenen noch alle humanisten elkaar vinden in één politieke partij, in één opvatting over de bewapening, in één mening over de waarde van de monarchie.

Het bovenstaande diende gezegd te worden om misverstanden te voorkomen, maar in het volgende wil ik toch trachten het politieke denken binnen humanistische kring wat nader te bepalen.

'Bon ton'

Lang niet alle mensen interesseren zich voor politieke vraagstukken. Het is hier en daar in Nederland zelfs 'bon ton' geworden om 'de politiek er buiten te laten' en het aantal Nederlanders dat politiek maar een bedenkelijke zaak vindt, is waarschijnlijk niet gering.

Ik meen te mogen zeggen dat dit onder humanisten niet zo heel veel voorkomt. Humanisten hebben als regel te veel belangstelling voor het menselijk lot en de menselijke samenleving om politiek ongeïnteresseerd door het leven te kunnen gaan.

Er is, gelijk bekend, in Nederland geen humanistische politieke partij. Op grond van het bovenstaande zou dat ook niet logisch zijn. Als regel vindt men de humanisten óf in de liberale politieke groeperingen óf in de socialistische.

Het liberalisme is vanouds de voorvechter van het vrije staatsburgerschap met de daarbij behorende vrijheid van ondernemen en handelen. Het zijn vooral de liberalen, die in de 19de eeuw, onder aanvoering van Thorbecke, beïnvloed door de grote Europese stromingen van die tijd, de grondslagen hebben gelegd voor de politieke democratie die ons land sindsdien kent. De vrijheid van de individuele staatsburger in godsdienstig, politiek, economisch en artistiek opzicht is de hoofdgedachte van het geestelijk en politiek liberalisme.

Het socialisme vertegenwoordigt vooral de gedachte van de sociale gerechtigheid, het heeft de stoot gegeven tot de vrijmaking van de arbeidende klasse uit de sociale onderdrukking, het is de voorvechter van de bescherming van de arbeid en de arbeidende mens in de sociale gemeenschap. Het liberalisme is vooral het politieke ideaal van de goede burgerij geweest, het socialisme dat van de arbeidende klasse.

Scheidslijnen

De hoofdlijnen in de Nederlandse politiek zijn de laatste honderd jaar gevormd door de scheidslijnen tussen liberalisme en socialisme. Keiharde politieke en sociale strijd is daar vaak het gevolg van geweest.

Humanisten zijn uiteraard daarbij niet

onbewogen gebleven. Vanuit hun humanistische inzichten en uiteraard ook gedreven door hun persoonlijke omstandigheden of sentimenten, hebben zij partij gekozen voor de ene zijde of de andere.

Hoe was dat mogelijk? Omdat een levensovertuiging nu eenmaal geen volledig uitsluitel geeft t.a.v. politieke en maatschappelijke denkbeelden. Dit wordt mede bepaald door milieufactoren, door verstandelijke beoordelingen en door gevoelsoverwegingen. Vrijheid en gerechtigheid behoren beide thuis in een humanistische levensovertuiging, maar de vraag in welke politieke en maatschappelijke constellatie zij het meest tot hun recht komen, is niet een levensbeschouwelijke vraag.

Natuurlijk is de humanist ook in het politieke leven aan bepaalde grenzen gebonden. Een socialisme dat individuele vrijheid loochent, zal voor hem evenmin aanvaardbaar zijn als een liberalisme dat de sociale verantwoordelijkheid ontkent.

In ons land echter hebben we de ontwikkeling gezien van liberalisme en socialisme naar moderne opvattingen, waarin bij beide zowel de vrijheid als de gerechtigheid een plaats heeft gekregen. Maar er zijn ook vandaag nog duidelijke verschillen.

Werkelijke kansen

De humanistische levensovertuiging stimuleert haar aanhangers tot politieke en sociale stellingname, omdat in de politieke en sociale strijd mede de vraag beslist wordt hoeveel werkelijke kansen de mens als mens zal krijgen. Het humanisme is echter bovenal een oproep tot persoonlijke beslissing, het dicteert niet, het schrijft niet voor, maar het nodigt uit tot persoonlijk denken en handelen, ook in politiek opzicht.

Humanisten gaan in politiek opzicht verschillende wegen, maar altijd zullen ze zich geïnspireerd moeten gevoelen door de humanistische denkbeelden. Als dat niet langer het geval is, dan bevinden ze zich in ieder geval op een verkeerde politieke weg.

In de kringen van het Humanistisch Verbond vindt men dus zowel liberalen als socialisten. Het lijkt mij een verrijking, dat mensen die verschillende politieke en sociale opvattingen koesteren, elkaar in één geestelijke beweging leren kennen en waarderen.

Nu heeft zich de laatste jaren een nieuwe scheidingslijn in het politieke leven geopenbaard, nl. die tussen de voorstanders van de militaire bewapening en de tegenstanders daarvan. In wezen is die scheiding reeds veel langer aanwezig, maar onder invloed van de moderne bewapening is ze actueel en dominerend geworden.

Het ligt niet in mijn bedoeling op dit ogenblik op dit vraagstuk uitvoerig in te gaan, dat is reeds eerder in Ego gebeurd en het zal nog wel vaker ge-

beuren. Toch wil ik er graag een enkele opmerking over maken.

Alle humanisten streven naar een wereld waarin vrijheid en gerechtigheid zal heersen en waarin het oorlogsgeweld zal zijn uitgebannen.

Maar die wereld is er vandaag niet. Op vele plaatsen is het oorlogsgeweld ontbrand, vrijheid en gerechtigheid worden overal in de wereld met de voeten getreden en wantrouwen en haat zijn nog dominerende factoren in de wereldpolitiek.

In deze wereld van bijna onoverbrugbare tegenstellingen, geladen met ideologische, nationale en racistische hartstochten, is het welhaast onmogelijk om duidelijke lijnen naar een betere, meer ontspannen toekomst te trekken. Er zijn geen wegen die veiligheid en zekerheid garanderen.

Vraagstuk

Mensen kunnen vandaag niet meer doen dan met nimmer aflatende trouw voorlopige mogelijkheden creëren. Dat geldt ook voor het vraagstuk van de bewapening. Niemand kan ons garanderen dat de weg van de voortgaande bewapening niet tot een wereldramp zal leiden, maar niemand ook kan ons zekerheid geven dat een eenzijdige ontwapening niet tot ondergang zal leiden.

Dat wederzijdse ontwapening de beste weg is weet uiteraard iedereen.

Ik wil in dit nummer de argumenten van voorstanders en tegenstanders van bewapening niet verder uiteenzetten. Ze zouden bekend moeten zijn. Maar wel wil ik stellen dat zowel vanuit een christelijk als vanuit een humanistische visie toegewijde, intelligente en eerlijke mensen het ene en het andere standpunt verdedigen. Daaruit blijkt opnieuw dat christendom, noch humanisme zonder meer uitsluitel geven over de praktische politieke weg die wij hebben te gaan. Men maakt zich te gemakkelijk van de zaak af als men beweert dat tegenstanders op het punt van de bewapeningskwestie geen goede christenen of humanisten kunnen zijn. Dat is niet alleen gemakkelijk, het is ook hoogmoedig.

Evenals onder de christenen vindt men onder de humanisten mensen die zich, met grote en eerlijke toewijding, verzetten tegen de Nederlandse bewapening en de deelname van Nederland aan de NAVO, terwijl men ook in beide levensovertuigingen, even eerlijk, intelligent en toegewijd, mensen vindt die menen dat we vandaag nog niet aan bewapening kunnen ontkomen.

Blijft de kwestie van de monarchie. Tot voor kort was dat in Nederland geen actuele zaak. De gebeurtenissen van de laatste jaren hebben opnieuw de aandacht erop gevestigd. Ik meen te mogen stellen dat in humanistische kringen het democratisch tot stand gekomen staatsgezag wordt aanvaard. Uitgespro-

ken anarchistische denkbeelden vindt men weinig in humanistische kring.

Gewetensbeslissingen

Toch liggen hier voor humanisten (zoals ook voor christenen) wel grenzen. Indien het staatsgezag de burger voor werkelijke gewetensbeslissingen plaatst, dan zal die burger in gemoede niet anders kunnen doen dan dat wat zijn geweten hem voorschrijft. Daarom zal een werkelijke democratie in zijn wetgeving de mogelijkheid daartoe bieden. Dat is in ons land b.v. gebeurd in de wet op gewetensbezwaarden t.a.v. de militaire dienstplicht.

De humanist zal dus, in een democratie, in het algemeen geen bezwaar hebben om het staatsgezag te aanvaarden en daaraan te gehoorzamen.

Maar of dit staatsgezag een monarchale of republikeinse vormgeving behoort te hebben, daarover kunnen humanisten van mening verschillen.

Ons land is in de loop der eeuwen samengegroeid met een koningshuis dat ons, christenen zowel als humanisten, dierbaar geworden is. Vele leden van het Oranjenhuis hebben een bijna onschatbare verdienste, ook voor de groei van onze democratie. Willem de Zwijger is de nationale figuur bij uitstek. Dat neemt niet weg dat we onze kritiek kunnen hebben op leden van ons koningshuis; zeker niet uit te sluiten.

Humanisten kunnen voor- en tegenstander zijn van een monarchale regeringsvorm, dat behoeft aan hun waardering voor de leden van het konings-

huis nog niets af te doen, humanisten kunnen ook kritiek hebben op leden van het koningshuis en dat behoeft dan nog geenszins in te houden dat ze republikeins gezind zijn.

Regeringsvorm

Indien men in de wereld rondkijkt, kan men onmogelijk volhouden dat de monarchie de enig mogelijke regeringsvorm is. Voor Nederland kan wel worden gesteld dat in de loop van de historie volk en koningshuis zozeer zijn samengegroeid dat ze bijna door alle Nederlanders als bij elkaar behorend worden beschouwd. Daarom vinden republikeinse acties in ons land ook weinig weerklank. Wat niet wegneemt dat er zeker een aantal Nederlanders zijn die in principe eigenlijk meer voor een republiek gevoelen en dat dat zowel uit een christelijke als uit een humanistische visie een oorbaar achtenswaardig standpunt is.

Ik heb in dit tweede artikel onder de titel 'Een jaar humanistische geestelijke verzorging' enkele vragen trachten te bespreken die ons nogal eens worden gesteld. In een laatste artikel wil ik graag ingaan op het doel van de humanistische geestelijke verzorging, want ook daarover bestaan misverstanden. Ditmaal mag ik besluiten met op te merken dat dat doel in ieder geval niet is het verkondigen of propageren van bepaalde politieke opvattingen. Ik hoop dat dat uit het bovenstaande duidelijk is geworden. H. LIPS

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 - Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets gevoelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vulle het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende (naam, voorletters, rang)
..... (landmacht/luchtmacht)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een Vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Thuisfront in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

Handtekening:

Miles Davis - Nieuwe stap vooruit?

Wanneer je de recente platenproductie van Miles Davis overziet, springen bepaalde regelmatigheden in het oog. Eens in de paar jaar maakt hij een lp die bijna uitsluitend gloednieuwe composities bevat en die meestal ook een muzikale stap vooruit betekent.

Als we 'Kind of blue', een lp van een jaar of zes geleden die het begin markeerde van het improviseren op toonreeksen in plaats van akkoordenschema's tot uitgangspunt nemen, zien we dat het sleutelstuk van die plaat, *So what* (gebaseerd op de dorische toonladder) binnen een paar jaar nog twee maal op de plaat werd gezet ('At Carnegie Hall' en 'Saturday night at the Blackhawk'). Die lp's werden verder gevuld met songs als *Someday my prince will come*, *If I were a bell* en *Spring is here*, en oudere repertoirestukken als *Oleo* (dit Rollinsstuk uit '54 staat zelfs op beide lp's) en *Well, you needn't*.

De volgende sprong vooruit kwam in '63: de helft van de plaat '*Seven steps to heaven*' liet Miles horen met een sensationele nieuwe ritmesectie, waarin het toen zeventienjarige drumtalent Tony Williams de lakens uitdeelde. Williams was de opvolger van grote mannen als Philly Joe Jones en Jimmy Cobb, drummers die binnen het hard bop-idiom een ongekend swingende perfectie hadden bereikt, maar hij schrok er niet voor terug radicaal met hun traditie te breken.

Vernieuwingen

De eerste session met Williams leverde drie stukken op, allemaal composities van pianist Victor Feldman, die Miles' groep toen net had verlaten. Op de volgende Davis-lp 'Miles Davis in Europe' werden de door Williams ingevoerde ritmische vernieuwingen geconsolideerd aan de hand van *Joshua* (een van de drie Feldman-stukken), de songs *Autumn leaves* en *All of you* en de Davis-classics *Walkin'* ('53) en *Milestones* ('58). Sindsdien zijn twee nieuwe Davisplaten op de markt gekomen, en die wil ik in dit artikel bespreken.

'*My funny Valentine*' (CBS 62510) werd in februari '64 opgenomen tijdens een concert in New York ten bate van de campagne voor (neger)kiezersregistratie in Mississippi en Louisiana. De plaat, met zijn vier songs en zijn ene oudere original (*All blues*, afkomstig van 'Kind of blue', is een verdere uitwerking van de ideeën die met '*Seven steps to heaven*' werden gelanceerd. De meeste stukken worden ingezet als ballad, na een korte expositie, soms niet meer dan een vage aanduiding van het thema in vrij tempo, volgen de improvisaties in medium tempo.

De tot een homogeen geheel gegroeide ritmesectie (pianist Herbie Hancock, bassist Ron Carter en Tony Williams) neemt enorme risico's, maar het loopt allemaal verbluffend goed af. Heftig swingende passages gaan bijna zonder

tussentijd stadium over in stagnerende periodes van schijnbare stilstand.

Williams speelt soms het dubbele tempo, terwijl Carter rustig op de oorspronkelijke voet doorgaat. Op andere ogenblikken accentueert de drummer de after-beat met een nadrukkelijkheid die aan de Dixielandtijd herinnert, of speelt hij tijdenlang helemaal niet mee. Carter wisselt regelmatig vier-noten-permaat-spel af met soepel gehuppel à la Paul Chambers of met eindeloos doorklinkende noten die nauwelijks meer een ritmische functie vervullen. Hancock is vooral in de introducties, wanneer hij als enige Miles ondersteunt, buitengewoon op dreef. Met een minimum aan noten (maar die vormen dan ook zeer originele akkoorden), omlijst door lange stiltes, weet hij ogenblikkelijk een enorme sfeer te scheppen.

Miles zelf wordt door de voortdurende verrassingen en het bliksemsnelle

aanpassingsvermogen van zijn begeleiders gestimuleerd tot ongekend kleurrijk spel. De onophoudelijk variërende ondersteuning stelt hem in staat binnen één solo een heel scala van emoties te verklanken, van verstilde droefheid tot uitbundige vreugde, van vredige rust tot explosieve opwind. Alleen tenorist George Coleman valt wat uit de toon. Hij is een stevige blazer, die in een conventionele omgeving tot goede dingen zou kunnen komen, maar die eenvoudig niet vindingrijk genoeg is om op dit niveau mee te komen.

Op een plaat als '*Saturday night at the Blackhawk*' speelde ook een tenorist (Hank Mobley) mee, die onder de maat bleef, maar daar hadden de producenten het goede idee om zijn soli eruit te knippen, zodat de kopers toch het volle pond (40 minuten fijne muziek) kregen. Tegenwoordig zijn de technici van CBS echter in staat meer dan een uur muziek op één lp te zetten, zodat ze de Coleman-soli konden handhaven, zonder de Milesfans te kort te doen.

Teamwork

Hoe knap er ook op '*My funny Va-*

lentine' wordt gespeeld, het gebruikte thematische materiaal is toch wat te eenvormig en te conventioneel om een volle lp lang te kunnen boeien. Wat dat betreft is '*E. S. P.*' (CBS 62577) heel wat interessanter. De plaat is een mooi stuk teamwork: niet alleen zijn de vertolkingen buitengewoon homogeen (je hoort vijf musici die samen spelen, niet één grote solist, waaraan de rest zich moet onderwerpen), ook het repertoire kwam uit de groep zelf voort. Ron Carter schreef drie stukken (waarvan één met Miles samen), Herbie Hancock leverde *Little one* (eveneens in samenwerking met de leider), de nieuwe tenorist Wayne Shorter schreef het titelstuk (Miles weer co-composer en *Iris*, en ten slotte kwam Miles nog met *Agitation*). De stukken zijn inderdaad originals en geen haastige riffjes om de auteursrechten op te kunnen strijken; de sidemen konden via hun composities hun eigen muzikale ideeën realiseren.

Vooral Carter is een belangwekkend componist: *Eighty-one* begint als een springerig bop-themaatje, maar na de vijfde maat worden verrassende lange rusten afgewisseld door knap getimede, geïsoleerde noten. De bas speelt bijna voortdurend een ostinatofiguurtje, de piano begeleidt met blokakkoorden, het hele stuk ademt een bezwerende sfeer die aan het werk van het Coltrane-kwartet doet denken.

Carters thema R.J. wordt alleen door de tenor gespeeld; er zit een kort intermezzo in half tempo in, dat ook tijdens de improvisaties terugkeert. Mood is een medium stuk in 3/4 dat ook weer op een bas-ostinatofiguurtje is gebaseerd; het harmonische klimaat herinnert aan de Spaanse muziek (en aan 'Olé, Coltrane'). Van de andere stukken is *Iris* vermeldenswaard; het is een langzaam thema, dat een vredige schoonheid als Coltranes ballad *Naima* bezit.

De naam Coltrane is nu al drie maal gevallen; het zal duidelijk zijn dat Miles en zijn mannen een aantal ideeën van de vroegere Davis-sideman hebben geleend. Dat betekent echter niet dat ze aan het imiteren zouden zijn geslagen: de verwerking van de ideeën is steeds zo persoonlijk, dat er totaal nieuwe muziek is ontstaan. Alleen al het geluidsvolume wijkt sterk af van wat we van Coltrane gewend zijn, Tony Williams werkt nu eenmaal met andere, subtielere middelen dan Elvin Jones. Shorter heeft uiteraard naar Tranes tenorspel geluisterd, maar hij heeft met zijn ijle, gladder toon een heel eigen geluid gevonden (verrassend, na zijn nogal te-leurstellende spel tijdens het Miles-concert van september '64).

Het is alles bij elkaar een boeiende plaat; het wachten is nu op de volgende lp, waarop de ideeën van 'E.S.P.' waarschijnlijk verder worden uitgewerkt.

BERT VUIJSJE

'Hard hitter' Rudi Lubbers

Boksen heeft het TV-scherf bereikt. Het werd tijd! Jarenlang was deze sport taboe voor dit machtige medium. Men vond blijkbaar 'the noble art of self-defence' niet geschikt om als massavoer aan de Nederlandse kijker te worden gepresenteerd. Vorige maand heeft de AVRO als eerste dit taboe doorbroken: TV-kijkend Nederland maakte via de beeldbuis kennis met enige zeer prominente amateur-boksers.

Het gaat de laatste jaren niet zo slecht met de bokserij! Enige jongeren hebben zich in zeer korte tijd tot gedegen krachten voor ons nationale team opgewerkt. Twee van hen kon men die avond in de Haagse Dierentuin aan het werk zien; Charles Gans en Gerrie te Paske, twee driftige kemphanen die van hun partij een ware 'show' maakten.

Ik wil het evenwel niet over dit tweetal hebben, maar over een stadgenoot van hen, die nog sneller dan zij de sprong naar de Nederlandse en Europese top heeft gemaakt. Een bokser van wie men vorig jaar tijdens een boksinterland in Wales zei: 'That Dutchman is a hard hitter.' Wel die Hollander die de Welshmen zoveel ontzag inboezemde, is Rudi Lubbers, 19 jaar oud en leerling aan de vijfjarige h.b.s.-A te Amsterdam.

Hij is snel gekomen, die jongste uit het boksgeslacht Lubbers. In nog geen vier jaar werkte hij zich op van een onbeduidende nieuweling tot Nederlands kampioen in het halfzwaargewicht 1965.

Eerste partij

'Het was op een winderige najaarsavond. Mijn broers Frans en Jan, een stuk ouder dan ik, waren bij "Ome"

Nelis Bisschop op boksen. Ik had die avond niet veel huiswerk en ging mee, om eens naar die training te kijken. Het beviel me wel en ik gaf me als derde Lubbers op bij "Ome" Nelis. Veertien dagen daarna bokste ik mijn eerste nieuwelingenpartij. Het was een heel feest in de familie. Mijn vader had me nogal geplaagd. Hij verwachtte er niet veel van. Maar toch wilde hij me graag zien boksen. Mijn ouders stonden toen met een tent op de kermis. Voor die avond sloot hij de hele boel. Het kostte hem veel geld, maar ik stelde hem gelukkig niet teleur, want ik won en dat viel pa nog best mee.'

Rudi Lubbers vertelt het met enige ironie. Wie had ooit kunnen denken dat hij in zo'n korte tijd, zijn beide broers zou overvleugelen?

'Ik moest hard studeren. Mijn ouders trokken met de wagen het hele land door. Ik bleef dan in Amsterdam en woonde op een piep-klein zolderkamertje in de Weesperstraat. "Ome" Nelis lette erop, dat ik tussen mijn trainingen door mijn huiswerk maakte. Hij was in die jaren een geweldige steun voor me.' Nu heeft Rudi Lubbers 'Ome' Nelis daarvoor niet meer nodig. Het boksen heeft hem sneller gerijpt.

Geen professional

'Mijn toekomst? In principe wil ik geen professional worden. Weet je, na het gedeeltelijk falen in Tokio — ik kreeg in de eerste ronde ook meteen de latere olympische kampioen de Italiaan Pinto,' zegt hij verontschuldigend, 'voel ik er toch wel iets voor om Mexico in 1968 te halen. Ik ben dan een jaar

of drieëntwintig en dat is toch echt niet te oud. Tokio maakte op mij een overweldigende indruk. Ik geloof dat ik met mijn achttiende jaar eigenlijk nog iets te jong was. Om me te "revancheren" zou ik voor de tweede maal de Olympische Spelen best willen beleven.'

Revancheren, heeft Rudi Lubbers dat nodig? Op het ogenblik wanneer ik dit schrijf, medio oktober, is hij met de Nederlandse boks ploeg in Wales. Het is zeer waarschijnlijk, dat hij daar als enige een overwinning zal behalen. De jongste Lubbers is in de Nederlandse boks ploeg een hecht fundament geworden.

In zijn rush naar de top heeft hij niet al te veel tegenstand ondervonden. 'Ome' Nelis had het na enkele weken al door. 'Daar zit wat in,' mompelde hij vader Lubbers in het oor. Van de nieuwelingen ging Ruud over naar de C-, B- en A-klasse, veroverde alle titels en werd senior. De angst van zijn vader, dat hij daar te licht voor zou zijn, logenstrafte zoon Ruud snel. In de B-zowel als de A-categorie eiste Ruud de titel voor zich op.

Afgesproken werk

'Verleden jaar ging het wel heel erg vreemd. Ik moest de finale boksen tegen mijn broer Jan. Hij is nu prof, dus kan ik het wel vertellen, maar heus het was afgesproken werk. Mijn broer zei voor de wedstrijd: 'Rudi, jij moet winnen, want je hebt meer kans op Tokio dan ik. Nou we maakten er een leuke partij van, zonder dat iemand iets van onze afspraak merkte. Het ging lekker, een technisch knappe wedstrijd. Er vielen niet al te veel harde klappen. Ik kan me herinneren, dat de kranten over een goede partij spraken. Ze gaven elkaar het volle pond, schreven ze.'

Daarna volgden de selectiewedstrijden voor Tokio. Wedstrijden waaraan het Nederlands Olympisch Comité nogal veel waarde hechtte. Rudi doorstond deze proef met succes. Zowel in Roemenië als in Wales won hij. Collega Ger Schuurman, indertijd in Wales, schreef over de partij tegen John Cassidy: 'Rudi Lubbers maakte het verlies van Menten goed. Onze halfzwaargewicht was nog geen minuut in de ring of de toeschouwers spraken al met ontzag over hem. In de tweede ronde gebeurde dan ook wat al enige tijd in het vooruitzicht lag. Lubbers trof zijn tegenstander met een keiharde counter van rechts. Cassidy kwam nog wel overeind, maar was geen partij meer voor Lubbers en direct daarna stopte de scheidsrechter van Wales het ongelijke gevecht.'

Dit is een van de vele prozastukken die in de loop der jaren al over Rudi Lubbers zijn geschreven. Rudi haalt zijn schouders op en zegt: 'Als ik mijn eind-examen haal, dan ga ik naar de Academie voor Lichamelijke Opvoeding en blijf ik altijd in de sport.'

WIM JESSE

De Wapenbroeders

De roman *De wapenbroeders* van Paul van der Loeff plaatst de in vrede levende lezer midden in de 'oorlog'. Een oorlog tussen aanhalingstekens, omdat er geen helden zijn, zoals die voorkomen in zgn. keiharde, realistische en vooral authentieke, ouderwetse maar nog altijd 'in' zijnde vechtfilms.

De ikpersoon Paul en het jeugdige neefje Reinier in *De wapenbroeders* zijn in zich zelf gekeerde figuren. Zij hebben notie van een eigen wereld, stellen alles in het werk om die te herkrijgen of te behouden. Hen dientengevolge tot helden te bestempelen, zou beiden diskwalificeren. Het zou een misplaatste uitleg van hun angst, lafheid, zwijgen of overmoed betekenen. Dat hun gedrag, hun daadwerkelijk optreden, soms een heldhaftig karakter draagt, vindt niet zijn oorzaak in een sterk aanwezige doelbewuste basis, maar is een ondanks zich zelf.

Paul zit in militaire dienst. Hij exercereert, maakt wasbakken zowel als wapens schoon, ondergaat de vuurdoop op de gevechtsbaan van de Harskamp, staat op wacht, krijgt geestelijke verzorging, groet op straat voor een meerdere, ziet films met DIENSTGEHEIM, doet de tijgersluipgang, treedt aan voor alarm, leert met een gasmasker omgaan, enz. Daarbij denkt hij nog na, of realiseert hij zich wat de zin der activiteiten van een leger in vredetijd is. Concreter: weet zich overal en voortdurend van zijn vrijheid beroofd. Dit ten aanzien van zijn dagelijks (moeten) handelen en het zich willen uiten. Hij constateert zijn beperking al vrij snel, nadat hij de kazernepoort is binnengegaan.

Conflict

Het is evenwel pas in het laatste hoofdstuk van *De wapenbroeders* dat het zich op Paul afgezette conflict tot een oplossing komt: Paul wordt ontslagen uit de militaire dienst, op grond van geestelijke ongeschiktheid. Het ontslag vindt plaats na gesprekken met dominee, arts, psychiater en kolonel. De laatste is, hoewel zich daar zelf nauwelijks van bewust, de verbindingsfiguur tussen de ikpersoon Paul en het genoemde neefje van Paul, Reinier.

Het is nl. Reinier die op een goede, en als feestelijk bedoelde dag van de kolonel een reebokje ten geschenke krijgt. Aanleiding daartoe is de voorbeeldige wijze waarop de jongen een door hem ontdekt graf uit de Tweede Wereldoorlog heeft verzorgd. Het graf is gevonden op een van de vele dagen dat Reinier op de hei speelt. De plaats waar hij in de weekenden bij zijn spel veelal vergezeld wordt door Paul. Zijn grote neef, die immers in militaire dienst is, een echte soldaat is. Reinier vraagt Paul voortdurend over zijn dienst en heeft het ook over dode soldaten. Paul begrijpt daar langzaam, maar pijnlijk zeker de betekenis van. Hij voorvoelt

de aanwezigheid van een graf.

Cadeau

Kort nadat Reinier het geheim aan Paul toevertrouwt, worden beiden in hun spel betrappt door een groot-majoor van de legerplaats waar Paul dient. Het gevolg is dat Paul, vnl. uit angst voor straf, het grafgeheim en daarmee Reinier verraadt als hij bij de kolonel moet komen. De kolonel neemt contact op met de ouders van Reinier, informeert naar een cadeau waar hij het jongetje nu eens echt een plezier mee kan doen. Het wordt het eerder aangestipte reebokje dat al zeer spoedig niet meer is.

Reinier weet zich er te sterk voor in de steek gelaten door zijn inmiddels duidelijk minder grote neef en bovendien door zijn ouders. Ouders die slechts vragen of constateren dat zij toch maar een zeer merkwaardig kind hebben. Reinier neemt het reebokje, gaat naar de plaats waar hij eens samen met Paul een hut bouwde, steekt het beestje in de fik, wordt niet ontdekt door zijn op de rooksluier afkomende ouders plus Paul, keert terug naar huis, gaat naar zijn kamer, hoort voetstappen beneden, op de trap, stemmen, sluit de deur voor zijn angstige moeder, zijn bijna zwijgende vader en voor zijn zich geen raad wetende neef. In een laatste wanhopige poging tracht Paul Reinier te beschermen:

(pag. 222) 'U kunt nu niet naar binnen, tante Haya.' Ik raak gespannen, steeds strakker. Nog even en ik steek twee stijve vingers diep in haar ogen. Laat ze oppassen.

'Waarom niet, Paul, wat is dat nu?' vraagt oom Igor. Hij staat zenuwachtig stijfjes achter zijn vrouw, kijkt angstig. 'Ik kan het niet uitleggen, oom. Het kan niet.' Waarom geloven ze me niet?

'Nee, dat is te gek, Paul,' zegt tante Haya, kwaad nu, laat me erdoor.' Ze probeert zich tussen de deur en mij te wringen. Dan druk ik haar weg, achteruit en sla plotseling hard op haar gezicht; vlakke hand, koude wang, grote schrikogen. We staan verstijfd, even maar.

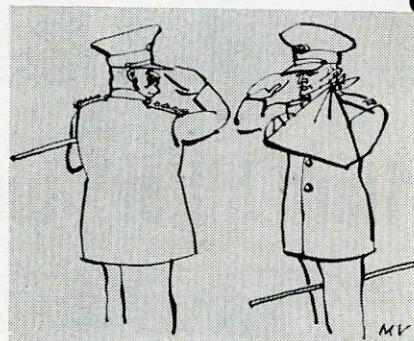
'Paul!' roept oom Igor schor.

Achter de deur ineens het geroffel van voeten. Dat heb je ervan, Reinier komt met een mitrailleur en knalt jullie neer. Ik zie ze luisteren met strakke ogen. Hij bonst tegen de deur en dan 'tok', hij heeft de sleutel omgedraaid. Verrader, verrader, nu ben ik ook buitengesloten. Schoft, klootzak, Reinier, doe me open en dan deur weer dicht. Ze hebben er niets mee te maken. Laat ze weggaan, zeg dat ze weggaan, weg, weg. Nog steeds staan we daar met ons drieën, elkaar aan te kijken. Zwijgend. We ademen. Ineens breekt de draad. (...)

Zinnvolle daad

Oom Igor maakt Paul duidelijk dat het nu maar beter is om weg te gaan. Paul gaat, met plunjezak en met de gedachte dat hij zijn plicht heeft gedaan. Hij heeft Reinier, zijn wapenbroeder verdedigd. Eindelijk een zinnvolle daad, ook al werd hij bijna tegelijkertijd door diezelfde Reinier buitengesloten, verraden. En Reinier? Heeft hij zijn vrijheid, zijn eigen wereld, kunnen behouden? Laten tante Haya en oom Igor hem na het reebokincident nu eindelijk begaan, geven zij Reinier zich zelf, zijn eigen verlangen, dromen, werkelijkheid?

De wapenbroeders laat de vragen onbeantwoord. Hetzelfde geldt ten aanzien van Paul. Waar zijn nu eindelijk her-

wonnen vrijheid toe leidt, wordt niet duidelijk aangegeven. Bedenkend evenwel dat vrijheid, juist op het moment dat men denkt haar volledig gerealiseerd te hebben, steeds omgeven en bedreigd wordt door verraad, isolement en (vooral psychische) benauwenis, draagt de situatie van Paul op z'n zachtst uitgedrukt direct reeds alle symptomen van tijdelijkheid in zich. Te meer daar de terugslag reeds aanwezig kan zijn en reeds een eigen leven leidt, nog voordat het zich laat verwoorden. Het slot van *De wapenbroeders* duidt hier min of meer op:

(pag. 224) Ik trek de deur dicht. Ik loop het voortuintje door, hekje door, de straat op. Ik zie de andere huizen, de andere voortuintjes, de trottoirtegels. Ik loop. Ik voel de zak, zwaar. Ik voel me opgepropt als een mummie en ik loop door, doodmoe. Ik kan haast niet ademen.

De wapenbroeders is te vangen onder de noemer weergave van een tijdsbeeld zowel als de roman der gemiste kansen. Het laatste enerzijds ten aanzien van de weergegeven dienstsituatie, anderzijds ten aanzien van de ouders van Reinier, respectievelijk de verhouding tussen de jongen en zijn ouders, en omgekeerd. Tante Haya en oom Igor vertegenwoordigen de (semi-)intellectuele moeder en vader die veel goed bedoe-

len, maar nog meer kwaad doen. Zij doen denken aan de mensen die met een handleiding der psychologie in de hand elke reactie van hun kind kunnen verklaren, maar het kind in wezen niet begrijpen.

Betrekkelijke winst

Het is zonder meer jammer dat Paul van der Loeff dit op zich zelf belangwekkende fenomeen door een te weinig meegeven van background-informatie inzake de ouders soms tot iets karikaturaals maakt. De winst, nl. dat het jongetje Reinier erdoor sterker naar voren komt, die Paul van der Loeff op die manier in *De wapenbroeders* boekt, is een betrekkelijke winst. Vooral ook omdat de auteur Reinier zo levensecht en psychologisch knap (inclusief de projectie die Reinier in wezen is van de ikpersoon Paul) neerzet, dat dit extra alleen maar storend werkt. Komen de ouders in hun tekening iets te kort, de ikpersoon Paul in zijn dienstsituatie lijdt aan een teveel.

Het is niet zozeer het duidelijk, echt weergeven der dienstsituatie, als wel de commentaar erop, dat het teveel uitmaakt. Daardoor is de zgn. zinloosheid van het soldatenbestaan in vredetijd net iets te nadrukkelijk gesteld.

Een nadrukkelijkheid die het in de commentaar opgesloten denken iets onge nuances geeft. Gezien de jeugdige leeftijd der ikpersoon en ook zijn nieuwe vreemde situatie, kan men zich voorstellen dat er weinig ruimte is voor een geargumenteerde reageren op de militaire dienst. Toch zou Paul van der Loeff met een meer 'verzwijgend' schrijven en meer suggestie de dienstsituatie nog heviger op de lezer hebben doen afkomen. Hij zou er waarschijnlijk een bijna volmaakte roman mee geschreven hebben. Dat hij in *De wapenbroeders* desondanks een heel eind in de goede richting is, komt vooral door de genuanceerde wijze waarop hij zijn roman heeft gecomposeerd.

Kort samengevat: de ikpersoon Paul en het neefje Reinier krijgen om de beurt hun hoofdstuk. Hoewel Paul in de hoofdstukken van Reinier steeds aanwezig is, speelt Reinier er de hoofdrol in en is daarbij tevens de regisseur. Het zijn bovendien hoofdstukken die het slot der *Wapenbroeders* inluiden. Het uit elkaar raken van Paul en Reinier is dan ook geen verrassing, maar een logische consequentie van hun wel naast maar nooit of zelden bij elkaar zijn. Het is dezelfde situatie als tussen Paul en vele van zijn kamergenoten, tussen

Paul en de dominee, arts, of psychiater, of als tussen oom Igor, tante Haya en Reinier. Een ieder is opgesloten in zich zelf, of zoals de flaptekst zegt: elke mens is hier een kazerne in zich zelf.

Al met al een tijdsbeeld in zowel als buiten de legerplaats, vol met wapenbroeders. Met dien verstande dat er meer naast en tegen elkaar dan met elkaar 'gevochten' wordt. Dat dit tijdsbeeld niet voortdurend en in al zijn facetten triest behoeft te zijn, bewijst Paul van der Loeff herhaaldelijk met zijn geslepen humor in *De wapenbroeders* zelf. Hij suggereert het daarnaast door zijn boek als ondertitel mee te geven: Of geef mijn portie maar aan Fikkie. Het is overigens wel een humor met een dubbele bodem. Cynisme en ironie lopen door elkaar. Het is humor die als camouflage voor de werkelijkheid dient. Dit niet te durven onderkennen, maakt m.i. het geven van welke portie aan welk fikkie ook moeilijk, zo niet benauwend onmogelijk.

De wapenbroeders, verscheen bij de uitgeverij Contact te Amsterdam/Antwerpen, in de serie auteurs van de tweede eeuwheft.

DICK ZAAL

VROUWEN

De Arabische vrouw ontluikt

Meer en meer schudt zij de vele beperkingen die haar in de loop der eeuwen zijn opgelegd van zich af. De eerste stap van dit 'vrouworden' is bijna volbracht. In de grote steden dragen de vrouwen geen sluiers meer en kleden zij zich naar de westerse mode. Op het platteland daarentegen, betekent zij voor de man nog niet veel meer dan een soort 'edelhuisdier'. Daarom bezocht Tom Weerheym juist deze streken. Het zal daar nog jaren duren voordat de vrouw geheel is geëmancipeerd.

